NORRA KVARKEN

PETER NORMARK

Norra Kvarken

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

AV PETER NORMARK HAR TIDIGARE UTGIVITS
Lekarna, 2014

Albert Bonniers Förlag
Box 3159, 103 63 Stockholm
www.albertbonniersforlag.se
info@albertbonniers.se

ISBN 978-91-0-081434-2
COPYRIGHT © Peter Normark, 2026
OMSLAG Sara R. Acedo
FÖRSTA TRYCKNINGEN
TRYCK ScandBook, EU 2026

Till Barbro

Norra Kvarken är den sammanträngda del av Bottniska viken mellan Umeå och Vasa, som förenar den s. k. Bottenviken med Bottenhavet samt uppfylles av en vidsträckt skärgård. Den renaste farleden går på svenska sidan, mellan Holmön och fastlandet. Södra Kvarken utgör norra delen av Ålands hav, ö. om Öregrunds skärgård. Båda passen belysas av en mängd fyrar och fyrfartyg.

Nordisk familjebok

1

SOCKERKLIPPAN

TVÅ FLICKOR

Ett rusande ljud fick upp henne ur stolen. Amerikanaren forsade över grusgången nedanför, den gröna lacken blöt och blank som om den kört upp ur älven. Gunnel Hellman småsprang från köket till salongen, bilen gled utom synhåll och dök upp i fönstret igen när hon var framme så pass att nästippen nuddade rutan. Ur bilen klev barnbarnen, två flickor och en pojke. Äntligen var de här.

Samtidigt steg Viktor ut på gårdsplanen. Gunnel såg hur hennes make strök strimmor av hår över hjässan och höjde handen i hälsning. Flickorna sprang fram och klamrade sig fast vid sin morfars ben. Pojken avvaktade. Han svängde med sitt fiolfodral och kastade en blick upp mot fönstret. Gunnel vinkade, men han såg henne inte bakom blänket i rutan. Hon hade blivit skicklig på att dölja insidan från utsidan, så pass att hon ibland hade svårt att få syn på den själv. Då kunde hon föreställa sig att någon kom med en stor lampa och lyste på henne så att hon blev tydlig igen.

En armbåge och ett krulligt huvud som stack ut ur bilfönstret var allt hon hann se av svärsonen innan han backade och försvann. Han skulle till Stockholm för att rädda företaget. Gunnel borde väl ha ställt följdfrågor, men så mycket hade fördärvats för pengars skull att mer ville hon inte veta.

Hon såg ner på Viktors långa gestalt och flickorna som

naglat sig fast vid hans ben. I tystnaden bakom rutan lekte hon sin eviga lek att på avstånd fylla sin make med ljusare innehåll. Viktor stapplade fram över gången, spelade oberörd och gäspade. Han försökte lyfta fötterna högt men släpade flickornas knän i gruset. De ropade på förstärkning och då släppte pojken fiolfodralet och tog livtag på sin morfar. Viktor stretade som en häst i gyttja. Han gjorde en svindlande pantomim och dröp i backen så att barnen gapskrattade. De klättrade över honom, kittlade honom, och med ens blev de stilla. Han berättade något. När barnen lutade sig ner för att höra bättre, tyckte Gunnel att det såg ut som om de sjönk.

Hon klev undan från fönstret. I taket och på väggarna spelade älvens glitter. Hon tog sig om magen. Förluster satt där. Rädslan för upptäckt satt i kinderna. Hon lade sina händer över kroppens olika delar och tänkte på vilka känslor som satt var. I glädje lyfter man händerna bort från sig själv, uppåt, utåt.

Hon hörde krasandet på grusgången, garageporten som väste på sin skena och dörren i tamburen som stängdes med en hård, hög smäll. Den måste få nya isoleringslister, tänkte hon för tusende gången, men visste att det aldrig skulle ske. Hon såg på sina händer, placerade över naveln. Dagligen lyssnade hon efter barnaröster, de utflugnas och de dödas. Sina egna barn, Vivian och Åke, dem kunde hon ringa. Men för att höra dem som inte fått leva behövde man vara alldeles tyst. Den ena var systern vars plats hon tagit, den andra var dottern som aldrig fått bli. Den första hade lämnat ett tomrum som var omöjligt att fylla. Den sista skulle slippa klippan som blivit deras hem.

De ropade på henne. Hon vände sig om och Anna och

Emilia kom störtande och tryckte sig mot hennes mage. Magnus satte sig i soffan och såg på henne. Han var stor nu, fjorton fyllda. Hon mindes första gången hon haft hand om honom. Ettåringen hade höjt sig över kanten på soffbordet och sett sig triumferande om, och Gunnel hade insett att han var helt på det klara med hur dyrbar han var. Om kvällen hade hon lagt honom bredvid sig i sängen, något hon aldrig tillåtit sig själv att göra med sina egna barn. Med kinden vilande i handflatan och med barnets rygg mot magen slöt hon sig om honom som ett mjukt skal kring en doftande nöt.

Hon klappade flickornas kinder. Emilia var sju och Anna tio. I den åldern befinner man sig fortfarande i möjligheternas land. Med tiden smalnar allting av till en sannolikhet som ska likna livet. Då visar det sig att alla beslut man fattat haft betydelse, hur oinformerade de än har varit. Och kanske har man inte ens fattat besluten själv? Inte så konstigt då om det som kallas liv inte räcker till.

För att slippa undan sin mors stränghet och senare Viktors kontroll hade Gunnel fortsatt att hålla en möjlighet öppen. Utan att blunda kunde hon sjunka i resterna av en dröm där en underbar dam kommit för att se henne dansa.

Viktor plockade loss Emilia från henne. Han kastade flickan över axeln och sprang med fingertopparna längs hennes rygg. Emilia vred sig ett halvt varv, skrattande. Han vände henne upp och ner och på fötter igen. Hennes händer famlade efter jämvikt, ögonen jagade det snurrande rummet. Gunnel såg på sin make. De älskade fortfarande. De tyckte om varandras kroppar, hade alltid gjort. Båda förvånades när andetagen lugnat ner sig. Var det du? Du hela tiden?

Flickorna rusade till pianot, slog några ostämda smällar på tangenterna och fortsatte till vitrinskåpet. De låste upp och lyssnade på kristallspelet av klingande glas. Anna sträckte sig efter karamellskålen, lyfte av locket och log ett belåtet leende. Emilia klämde sig fram och kivet började om de bästa bitarna.

– Ska inte du också ha? frågade Gunnel.

Magnus skakade på huvudet. Godislöfte. Han och Viktor började spela kort.

– En karamell till, sen räcker det. Vi ska snart äta, ropade Gunnel och gick till köket.

Blodpuddingsskivorna åkte ner i det fräsande smöret. En knappt märkbar vibration spred sig från henne där hon stod vid spisen. Den nådde flickorna och gick vidare till Magnus och Viktor, och både lek och spelkort föll in i en behagligare rytm.

Knaperstekt: mycket smör, tunna skivor, inte för hög värme. Det bubblade vid kanterna, fläkten gick. Som hon stirrat i stekpannor, fördjupat sig i grönsakernas textur och köttets marmorering. Det var stekpannan som erbjudits henne. Märta, hennes mor, ville ha det så. Märta Axelsson, som haft dottern till att servera firmans chaufförer. De anställda på Axelssons åkeri satte sig till bords två gånger om dagen, mekanikerna nersmetade med motorolja som slutade tvärt vid handlovarna. De tvättade sig noga innan de gick in till chefen men luktade ändå av motorerna, lädersätena och sittfisarna i de kalla kupéerna. De åt med dubbel aptit och prisade maten på ett sätt som de aldrig gjorde hemma. Här fick de också näring av annat slag: skönheten som lyser ur en flickrygg medan hon står vid spisen. Kaffet som strömmar ner i koppen och den lilla

nicken. Hennes sätt att se dem som de tacksamt tog emot.

Först med Viktor plockades hon ner på jorden. På många sätt var hon glad för det. Hon hade aldrig trivts med att upphöjas inför andras blickar. Hellre då bli älskad så som kroppen kräver. Men nog hade ömhet gärna fått följa med på köpet. När det var som värst upplevde hon sin kropps behov som ett förräderi mot människan i henne. Att hon fortfarande kunnat omfamna honom efter att han slagit och skrikit. Det var kropparnas fel allting, att de velat ha den andra från första stund, trots att människorna i dem inte förstod varandra.

Gunnel lade upp blodpuddingen på faten, ställde fram mjölk och lingonsylt och rivna morötter med apelsinbitar i. Sedan ropade hon. Det ropet gick genom lagren av tid, till hennes egna barn, vidare till hennes mor och ända ner till Röbäcksgården och människorna som befolkat den. Ropet studsade tillbaka till köket, platsen hon tilldelats och ibland tyckte om. Det fanns en självklar trygghet vid spisen. Allt utanför den hade hon fått slå sig blodig för.

Hon satte på radion och Lunchekot började. Samtidigt sprang barnen in i köket, drog ut sina stolar och strök sylt på blodpuddingen. Västerbotten var särskilt drabbat av det radioaktiva nedfallet efter kärnkraftsolyckan, sa nyhetsrösten. Gunnel ögnade maten igen. Morötterna. När hade de skördats? Lingonen till sylten var i alla fall från före olyckan. Hon hällde upp mjölk i glasen, hejdade sig när hon såg kossan framför sig som mumsade på det cesiumrika gräset, men sedan rev hon upp ett nytt paket. Vad skulle hon göra?

Nyheterna fortsatte men Viktor lyssnade inte. Han satt och såg uppskattande på blodpuddingens knapriga kanter.

Uppfyllda förväntningar. Allt var kanske ändå som det skulle vara. De började äta. Gunnel drog in doften av mat, barn och karl. Hon skruvade ner radion, lyssnade i stället på slamret från besticken, pratet mellan tuggorna, klunkarna med mjölk, och lutad mot spisen med den svalnande plattan i ryggen dansade hon bakom öppna ögon.

HÄNDELSER I GRÅHUSET

Viktor Hellman skådade ut i den blå dagen medan hans fru förhörde sig om barnens väntande skolstart. Dammet från vägen yrde upp och fick luften att skimra. Viktor stirrade, så som han ofta gjorde, ut i trädgården där en mörk rektangel markerade var huset stått där han vuxit upp. Gråhuset. Det var borta nu, tillsammans med allt annat: hinderloppen, boxningsmatcherna och fäktningsduellerna. Vad hade de varit bra för? Inte ett dugg, hade svaret blivit om man frågat svärmor Märta. Hans bröstkorg hade fått en skålning av publikens beröm och dit in blåste sensommarvinden och fick det att ila.

Som ung hade han slagit ut karlar som hållit på dubbelt så länge som han själv. Idrotten var egen på det viset, erfarenheten blev en belastning. Han gillade applåderna, men den stora belöningen var att besegra de andra männen. Det hade varit fullt tillräckligt även inför tomma läktare.

Han var sprungen ur den västerbottniska fattigdomen, son till en snäll och slarvig man, en som aldrig velat tävla annat än på travet, där han allt som oftast förlorat. Gusten Hellman hade slösat och lånat ut medan hans hustru hade fått axla ansvaret för familjen. Det ordnar sig, brukade Gusten säga. Klart det ordnar sig när alla runt omkring en går på högvarv för att rätta till dumheterna man ställer till

med. Viktor hade tvingats kräva igen pengarna hans far lånat ut till travkompisarna. Det var karlar som han som barn stått och beundrat på läktaren, karlar som han sedan blev brysk med och som han till slut njöt av att trycka till.

Om bara Gusten kunnat lära sig. Men det spelade ingen roll hur ofta Viktor kom hem och skakade sedlarna i ansiktet på honom, sedlar som han räckte över till sin mor Irma, som snabbt fick dem att försvinna ur deras åsyn. Det spelade heller ingen roll hur ofta Irma läxade upp Gusten. Ingenting satt i någon längre tid hos den mannen, inte ens rädslan. Han gick ut och körde sin taxi lite extra bara. Folk åkte gärna med Gusten. Han var rolig och vänlig och han var sin egen. De stora åkarfamiljerna låg ständigt i luven på varandra: Axelssons mot Janssons. Gubben Jansson hade målat om sina bussar med grå färg för att särskilja sig, och Kuriren kallade konflikten för ett regelrätt krig. Då fanns Gusten med sin blanka PV. Umeborna åkte med honom av solidaritet med den lilla människan i sammanhanget.

För en tid körde han in pengar som han skulle och bytte ut kritalappar mot sedlar i plånboken. Men sakta men säkert tog körningarna honom närmare travbanan. Han blev sittande utanför som en törstande vid utskänkningen och räknade minuterna tills grindarna öppnades. Resten gick av sig självt. Tillbaka i ledet bredvid storkarlarna, hängande över räcket med spellappen fladdrande i blåsten. Dånet av hovar i smutsen, kaffet med starkt och sedan pratet, ryggdunkarna, skämten, blickarna, vinsterna, förlusterna, och så den hemska vägen hem.

Gusten blev satt i köket. Hustrun bokstavligen tryckte ner honom på stolen. Irma brydde sig inte om vem han var på travbanan, hur alla ropade hej till honom och klappade

hans skult för att få tur. Nej, Irma skrek rakt ner i hans sänkta hjässa medan han stirrade på bordsskivans kanaler av ådring. Händer och fötter drog han in under stolen så som han tagit för vana sedan barndomen då det vankades skäll och stryk.

Viktor hörde allt och gick in till dem. För att slippa se det gå så långt att Irma slog gubben, vilket hon till slut skulle göra med hårda nävar som trummade mot huvud och axlar, brukade han ta över och läxa upp Gusten åt henne. Han tvingade ur honom hur mycket som var bortspelat och evigt förlorat och hur mycket som var bortlånat och till vem. Men en kväll hade Irma börjat slå innan Viktor hunnit dit. Av bara farten tog han över och hann utdela några egna smällar innan han besinnade sig. Det upprepades aldrig. Ingenting gjorde så ont som att slå sin egen far. Rodnaden spred sig på Gustens kinder och upp längs sidan av hans köttiga näsa. Viktor såg sin fars ögon vidgas. Gubben vred blicken åt sidan efter räddning, fortfarande oförstående. För Gusten var det något i grunden obegripligt med all denna vrede och skam. Hemmet var fullt av plikter som han bara kunde låtsas förstå. Han var i grunden snäll, men han ägde inte tillgång till regelboken som vuxenlivet byggde på: karlarnas värld i arbete och umgänge, deras osynliga nät av skratt, löften och hot som på något sätt vävdes samman till en ställning i samhället, mat på bordet, tak över fru och barn. Han var evigt förvisad till pojkars sällskap. Att få några hurringar av hustrun hade han nästan vant sig vid. Det var bara att tänka tillbaka till barnet han en gång varit, och det steget var inte långt, och ta emot slagen så som han tagit emot dem från sin egen mor. Men att sonen skulle slå honom också, det stod han inte ut med. För även

om han aldrig varit mer än en grabb bland grabbar, för evigt en pojke bland karlar, så ville Gusten som alla fäder vara en man för sin son. De där två, tre slagen med öppen handflata och knytnäven som skrynklade ihop hans skjorta under hakan som om det rörde sig om skolgårdsstryk, det blev för mycket för honom och han började gråta.

Viktor skulle aldrig förlåta sig själv för det han gjort. Men när han var stor nog gick skammen att ta ut på karlarna han knackade på hos för att kräva igen lånen. Skönast var det med dem som kom till dörren med städade miner, lite avmätt undrande, kanske med en servett i handen som skulle visa tonåringen att han störde mitt i maten.

– Nu har du inte bara slarvat bort din egen kassa. Du är på god väg att spela bort våran också.

Viktor pratade högre och högre, tills deras kvinnor kom ut med händerna knäppta över naveln, fingrarna snurrande, undrande: Vad är det som står på?

– Frun förstår, att steken ni trycker i er har min far bekostat för att han inte vet bättre än att ge bort sina taxipengar till gubbarna som gör sig stora på travet.

Vissa rodnade, andra grälade, men till slut tog de alla fram sina plånböcker, stora som knytnävar, men som när de öppnades visade sig vara fullproppade med kvitton. Det fanns ändå alltid några sedlar som hållits gömda från hustrun. De satt instuckna i något av de tusen små vecken i de meningslösa läderknölarna. Så fint att se dem dra ut sedlarna med snusmörka fingertoppar och sträcka fram dem som vore det frågan om ett lån, och då få sätta in nådastöten. Viktor brukade vända sig direkt till frun i huset:

– Är det något ni behöver så säg bara till. Vi har ju bekostat er makes helgnöjen under en längre tid. Om ni ändå ska

ta pengarna ifrån oss så ser vi gärna att dom går till något nyttigt. Behöver barnen något?

Att se gulvita kärringkinder tona mot osunt violett, se gubben gå i bitar och förgäves försöka samla sig, det gjorde gott. Viktor hade tryckt upp några mot väggen också, men det var bättre med ord. Ord räckte längre.